

ՕՐԱԿԻՐ ԶՄԵՒՈՆԵԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԶՄԻՒԾՆԵԱ , 19 ԱՊՐԻԼԻ

Ոսկուայէն մարտի Տին գրուած , մեր յարդոյ բարեկամներէն մէկուն նամակէն հետևեալ յօդուածը կըքաղեմք ՚ի մասին առ Կտորած վորխան վեհափայլ տէր Ներսէս սրբազնասուրբ ազգասէր կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց :

“Բանզի որպէս այլ քաղում՝ գէպը
կենաց նօրա, կըսէ մեր յարգոյ բարեկամը,
նոյնպէս և ելք նօրին յաշնարհէս, հրաշնլի իմն
օրինակու եղե, զոր կարձառօտ բանիւ ծանու-
ցանէ մեզ մի ոմն ՚ի բարեկամաց ՚ի Տփխիս քա-
ղաքէ, գրելով այսպէս :

“Ճաւալի հօդւով ծանուցանեմ ձեզ դյան
կարծահաս մահուանէ Նորին Վեհափայլութե.
զի ’ի 13 ամսոյս (այսինքն փետրվարի) ’ի 4 ժա-
մաւ յետ կէս աւուը, պատրաստեալ նորա ըստ
ընատուք սովորութեան իւրոյ գնալյեկեղեցի,
այլ տեսանելովթէ չէ դեռ ժամանակ ժամեր
գութեան, ուստի առնու զգրիչ իւր ’ի ձեռու
վասն շարունակելոյ զհարկաւոր թուղթս : Եւ
ահա մտանէ ’ի սենեակ նոցա մի սմն ’ի սպասա-
ւորաց իւրօց՝ առ զեկուցանել՝ թէ արդէն ժամ
է գնալոյ յեկեղեցի . և տեսանէ զի նա առ տի-
վանիւ նստեալկայ ’ի զերայ փոլի (այսինքն տախ-
տակամած գետնոյ) յեցեալ զմէջն առ նովաւ .
և ’ի հրաւերելն զնա յեկեղեցի, տեսանէ զնա
շնչառպառ զրաւեալ ’ի կենաց : Խոկոյն զսզբալի
գրութենէ նորա զեկուցանէ Ոարդիս արհւոյն .
և նորա գնացեալ գտանէ զնա մեռեալ ահա
վերջին թել կենաց բազմաշխատ Հօրն հասարա-
կաց : Ի նմին իսկ ժամու ըստ անօրէնութեան
մարմատոր և հսկուոր իշխանութեան, բոլոր
թուղթք նորա և առտնին եղեալ իրեղենք
կնքեցան ’ի ներկայութեան ոստիկանի և այլոց
առտիճանաւորաց, և առաքեցաւ կուրիեր (սուր-
հանդակ) ’ի Ամենամն վասն առնելոյ զպատշաճա-

卷之三

ԽԵԴԻՐ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆ ՊԱՊԻՆ ՀՅՈՒՎՄԱՅ

(Հարսանակութիւն 1)

Հառումէ ական աստուածաբանից մէջ այնպիսի
անձինք եղած են որ այս իրենց անտեղի և վիալ
սակար կարծիքը մինչեւ ծայրը հասուցեր են :
Վեսնց մէջ անուանի է Վարփանա անունով
սպանիսցի յիսուսնան աստուածաբանը , որ իր
գրքերէն մէկուն մէջ կըհաստատէ թէ պապին
հրամաններուն դէմկեցող թագաւորները մեռ
ցընելը՝ մեղք չէ , արդարութիւն է . կըսեն ,
և շատ հաւանական է , թէ այն գրքին խոսքե-
րէն յորդորուեցաւ Ուավոյլեաք անունով ար-
քայտոպանը Գաղղիոյ Հենրիկոս Դ թագաւորը
սպաննելու՝ իբրև աստուածահածոյ գործ մը
ընելու մորով՝ Գաղղիոյ խօրհրդարանը Վարփա-
նոյին այն գիրքը այրել տուաւ հրամարակաւ
Փարփառ մայր եկեղեցւոյն դրան առջել 1610
ին , և սակայն ուրիշ շատ յիսուսեան աստուած-
աբաններ ալ նոյն վարդ ապետութիւնն ըրին ,
ինչպէս Պէքան , Աննթարէլլի , Լուգոմոն Յով-
հաննեսո , Առարէզ և այլն : Վեսնց և նմաննեց
կարծիքն այս է թէ պատպն է միմիայն , միահե-
ծան և տիեզերական թագաւորը . իսկ կայսերը
և թագաւորը անոր փոխանորդներն են որ ու-
զած ատենը կրնայ փոփոխել , և եթէ՝ իրեն դէմ-
բան մը ընեն՝ մեռցընելտալ , անոնց տեղը տե-
ղապահ մը յուղարկել , տէրութիւնը կառավա-

Digitized by srujanika@gmail.com

ւորն անօրէնութիւն . իսկ մարմին հանդուցել լցն մեծաւ պատռուղ տղահաննի . և ՚ի վաղիւն (այս ինքն ՚ի 16 փետրվարի) պարտի տանիւլ վայելու հանգիստ ՚ի մայր եկեղեցին վանաց , և անդունի մնալցանօրէնութիւն Ախնոթին . զի կամին տանել զնա յլ՝ չմիածին”:

Պրուսյէն հետեւ ալ յօդուածը յուղալիած են մեզ՝ի հրատարակութիւն :

“ԱԵՐ գերապատիւ Առաջնորդ տէր Պէտք
սրբազն արքեպիսկոպոսը , որ եպիսկոպոսական
աստիճան ընդունելու գոցած ժամանակը հանց
գուցեալ սրբազնասուրբ տէր Կերսէս հայրա-
պետը Տփիսիս գտնուելով , տարիի մը չափ Նո-
ւին Վէհափայլութե քովը մնաց և չափազանց
շերմեռանդութիւն և համակական սէր մը ու-
նեցաւ միշտ առ հանգուցեալ Երանելին , ուստի
երբոր անօր առ Ստորած փոխուելուն տրտմա-
ռիթ լուրը առաւ ՚ի սուգ մեծ համակելով
յատկապէս տնօրինեց որ խիստ փառաւոր պաշ-
տօն և սուրբ պատարագ մատուցուի վասն հանչ-
դստեան հոգւոյ Երանելոյն : Յիրաւի շատ
սրտաշարժ էր տեսնելը՝ այս հոգեւոր հանդիսին
ժամանակը , ժողովրդեան արտասուալից աչքերն
և որտերուն հեկեկանքը : Ծակովէտե առաւօ-
տուն եկեղեցւոյ սիւները և յատակը սեռով պա-
տած էին . այլ ՚ի ժամ՝ սուրբ պատարագին երբ
վարագ ոյրը բացուեցաւ , սուրբ խորանը վերուատ
՚ի վայր և բեմը սև քոզով ծածկեալ էր . նոյնպէս
և մամերը : Ճամարարը՝ իւր որդեղի իր տէր Պետ-
րոս վարդապետը , բազկատարած կոյնած , դպիրք
բոլորուին սևագոյն շապիկներով և սևապատ
մոմերով եկեղեցւոյ ատեանը կայնած , սկսան
սուրբ խորհուրդը մեղմ ձայնիւ : Եւ երբ Հա-
ւատաւմբը լընդցաւ , աջակողմեան պահարանէն
չըրս պատուաւոր քահանայք դգեստաւորեալք

բել, հաւանած մարդը թագաւորացընել, և եթէ
անիկա ալ ապստամբի՝ սպաննել տալ: Իրաւցընէ
ալ այս սկզբունքը՝ ՚ գործ դրուեցաւ Պաղպիոյ
մէջ քիչ մը ժամանակ՝ 1576ին տառենները .
վասնզի կիշ գուբուր՝ ՚ ոռէնի կարդինալին հետ
գտշնուկ ցուլթիւն մը հաստատեց ՚ ի մէջ հառվ-
մէտկանաց՝ Հենրիկոս ՚ թագաւորը աթոռէն
ձգելու համար, որովհետեւ այն խտղաղասէր
թագաւորը Կալվինականաց գէմ հալածանք հա-
նել չէր ուղերք: ՚ իդ գբուն խելքը միտքը սյն-
էր որ ինքը թագաւորէ . ուստի միաբանեցաւ
Ապանիոյ Փիլիպպս Բ թագաւորին ու Գրիգոր
ծդ պապին հետ, և Պաղպիոյ քանի մը քա-
ղաքներուն տիրապետեց: ՚ Չիմացու Հենրիկոս
այն անիրաւ ապստամբութիւն, ու զդուքոը
սպաննել տուտ: ասով աւելի ալ գրդռեց ի-
րեն զէմ հռոմէականաց մնլի եռանդը . պապը
զինքը բանագրեց, Այրագոնի աստուածաբանները
հրատարակեցին որ՝ Հենրիկոս աթոռէն ձգուած
է, և տեղապահ թագաւորական աթոռոցն ան-
ուանեցաւ Պուրողոնեան կարդինալ մը: Հեն-
րիկոսի ճարը հատած՝ գնոց Նաւարրայի թագաւ-
որին հետ միացաւ, անկէց զօրք առաւ՝ Փարի-
զու, վրայ քալեց, և այն ինչ քաղաքը մտնելու
վրայ էր, Յակով կիմէս (Ժաք ֆլէման) անու-
նուլ գոմինիկեան, կրօնաւորին մէկը զարկաւ ըս-
պաննեց զինքը: Եւ ահա այն մոլեւանդ աւա-
զակին համար Ուարիանա յիսուսեանը չամբցաւ-
բսելու թէ Պաղպիոյ յաւերժական պարծանքնէ
(externum Gallæ decus):

գամբանածեւ սեղան մը բերին սև ծածկոցով և
բեմին առջևը ներկայացուցին, զբան ականաւ-
կուու թագ մը պատուական և եմիփորոն և այլն,
ու ծակատը՝ ՚ի տէր հանգուցեալ Հայրապետին
նաշխարհիկ անմահ անունը ոսկեզօծ տառերով
դրոշմեալ կը փայլէր . երկու աւագ քահանայք
սդաւորապէս զգեստաւորեալ մին յաջմէ և
միւսն ՚ի ձախմէ կը կայնէին , բռնելով Հայրա-
պետական խաչն և գաւազանը ՚ի ձեռին՝ որոնք
սև քողերով ծածկած էին , և շուրջանակի երկու-
տասան մանկունք սեաքօղ ջահեր ձեռքերնին
և սեապատ կերտոններով շարուած էին :

Ի ժամ սրբասացութեան, Պրուսայու բոլոր
քահանաները և վիճակներէն յատկապէս հրա-
ւիրեալները, ամէնքն ալ շուրջառներով և մո-
մերով, և սրբազն Ըստաջնորդը եպիսկոպոսա-
կան գգետովվ, ձեռքը սևապատ գաւազան
բռնած, կարգաւ պահարանէն ելելով եկան
եկեղեցւոյ ատեանը կայնեցան. դպիքք կըշարու-
նակէին կարգադրեաւ հոգեոր երգերը սրտա-
ռուչ ձայնիւ և եղերերգու եղանակաւ. Եւ
երբոր հանդստեան ժամանակը մերձեցաւ, հայ
մայն ժողովրդոց մամեր բաշխուելով, պաշտօնը
սկսաւ ողբաձայն սաղմոներգութեամբ և շարու-
նակուեցաւ ծանր ու սրտաշարժ եղանակաւ :
Այս փառաւոր և տիրալի հանդէսը սկսած էր
մեր սրբազն առաջնորդին ազգու բնմբասաց-
ութեամբը. որ կըծանուցանէր իւր հոգեոր հօ-
տին թէ լուսաւորչամառանդ համազգական մայր
Աթոռը որբացեալ է յԱստուածազատիւ Հայ
բառետէն և յընդհանրական Տպիսկոպոսապե-
տէն ամենայն Հայոց : Ժամը չորսին աւարտե-
ցաւ այս հոգեոր շքեղ հանդէսը յամենեսանս
առպաւորելով այն սգոյ տիսուր և սուրբ գգաց-
մունքը, զոր անհնար է չպահաւ ամեն ազգային
սրտի այս տրտմալի պարագայիս մէջ՝ :

‘Վաւրէմէն մեր յարդոյ թղթակիցներէն մէկը

Այս պատմութիւնը հազարէն մէջն է որ հսկանի մը խօսքով յիշեցինք . որպէսզի հասկը ցուի թէ բուն չերմեռանդ հռոմէական աստուածաբանից միտքը և կարծիքը մինչև ուր կերթայ : Կը հարցընենք ուրեմն անաշառ աստուածաբանից ու եկեղեցական պատմութեան փաքը ՚ի շատէ տեղեկութիւն ունեցող ճշմարտասիրաց . Հասկմոյ պապերուն այսպիսի բացարձակ իրաւասութիւն ունենալը ճանչուած էր երբէք հին գարերուն մէջ : Կը հարցընենք գոնէ մեր աղքին եկեղեցական պատմութիք գիտցողներուն . Ուր նախնի հայրապետք և վարդապետք որչափ աւ տեղ տեղ պատուաւոր յիշատակութիւն մը ըրած ըլլան ըստ արժանւոյն՝ որբոյն Պետրոսի յաջորդացը վրայ , Երբ կամ ուր ըսած ունին թէ անոնք միայն են գլուխ ընդհանրական եկեղեցւոյն ՚Քրիստոսի , և թէ ով ծր անոնց չհնազանդիք՝ իրեւ օրինաւոր և միմիսյն հովուապետաց , հերձուածողէ , հերետիկոս է , մոլորեալէ : Ոչ ուրեք և ոչ երբէք : Եյնչափ հեռու էին մեր հնատուր և բարեսէր հայրապետները այդպիսի վարդապետութենէ որ եթէ գիտնային թէ ատեն պիտի գայ որ իրենց այն մէկ երկու պատուաւոր յիշատակութիւններէն առիթ պիտի առնեն ումանք յազդայինոց և յօտարաց պնդելու թէ Պապերը գերագոյն և բացարձակ իշխանութիւն և իրաւասութիւն ունին ՚ի վերայ Հայաստաննեայց եկեղեցւոյ , ամենեին տարակոյս չունիք որ այն պատուաւոր խօսքերն անգամ ըսե-

մարտի 9 ամսաթուով հետևեալ յօդուածը կը
յուղարկէ մեզ. զոր յօժարամիտ կըփութամք
հրատարակելու, ըստորում պատմուած դէպէը
ոպատիւ կընէ նէ միայն Տիկիսիսի Հայ բնակչաց,
այլև բոլոր Հայոց ազգիս ընդհանրապէս :

“Հաւաստի լուր՝ ի Խիթիթիղու, զոր գրէ հա-
ւատարիմ թղթակիցն մեր :

“Որպէս ընդ ամենայն Որու սաստան, նցյնպէս
և ՚ի Վ բաց տուն՝ ըստ մեծի մասին իշխանք և
աղնուական ալիքապետողք կալուածոց, զնեն և
վաճառեն զիալուածս բնակչօքն հանդերձ՝ զօրս
՚ի Հայաստան, և այն՝ ՚ի սահմանս Վրաստանի
Դորտս անուանեն : ԶԵ յայտնի թէ երբ և
ուստի մտեալ իցէ սովորութիւն ՚ի Վ բաց տուն .
մինչ ոչ ՚ի Հայաստան և ոչ ՚ի Պարսկաստան,
դրացի ազգու նոցա ցիք այսպիսի օրէնք :

“⁵ աղուովք յայսպիսի Ճ՛ռտից չկարողացեալ
հանդուրժել խստութեանց տեարց կամ որպէս
ասեն անդ, սկարոնից իւրեանց, և կամ վասն
ինչ ինչ անբաւականութեանց ծագելոց ՚ի մէջ
նոցա՞ գուն գործեն աղասել զինքեանս և զդեր-
դաստանս իւրեանց ՚ի ստրուկութենէ և դրին ՚ի
շարս հարկատու հպատակաց տէրութեանն :

Հայստովիկ աւուրս ՚ի կողմանս կախէ՛ թու ,
ընակիչք Դուրջե վան գեղջն , (որք էին 53 գեր-
դաստանք , յորոց միայն 6 Հայք և մնացեալքն
Արացիք ազգաւ , բաղիացեալք ՚ի 655 անձանց
յարական և իդական սեռէ) , գոլով Ճ'որտք
երեւելի իշխանի միոյ . յորմէ և վշտացեալք էին ,
ուստի միաբան միաբերան ցանկացան ազատէ լ
զինքեանս . որոյ վասն և խօսեցեալ ընդ պարտ-
նին իւրեանց , առանց բողքքելց տէրութեանն՝
համաձայնիլ ՚ի մէջ իւրեանց , ստանալ դարձէս
գլխոց իւրեանց և տալ զվաւելացուցեալ
թուղթն ազատութեան : Օ ինի բազում զրուցից
կատարեցաւ համաձայնութիւնն . այսինքն հա-
սուցեն Ճ'որտք պարոնին ՚ի միում աւուր 26
հաղաք մանէթ արծաթ և ստանալ զթուղթն
սպատութեան :

“Գիւղացիք գիտեն քաջ, զի՞ կախէթ և ՚ի
յղնալ վոքրիկ քաղաքի նահանդի իւրեանց
մնկարելի եր գտանել զայնքան գումար ՚ի փոխ
ոռնուշ. վասնորոյ յիսնաշափ ծերունիք ելեալ
լին ՚ի թիֆլիզ. ուր մնացեալ ամսաշափ, առ
և գիմեցին՝ խոստանալով և զմեծ տոկոսին,
սնհնար եղե ՚ի ձեռու բերել զայն. վասնորոյ
զարտաւորեցան ՚ի միւսում աւուրն յուսակը-
ուր վերադառնալ ՚ի գիւղն իւրեանդ :

Յայնմ երեկոյի , այսինքն՝ ՚ի |10 յունվար
ամսոյս , ոմն ծանօթ անցըլին եկեալ ՚ի տաշ

Հէն զգուշացած կըլային : Առէն կըսենք , և
կրնանք շատ ապացոյցներով հաստատել թէ
խաղաղասէր պատրիարքներն ու եպիսկոպոսները
որեիցէ աղքէ , որեիցէ ժամանակ , ամեններն
դժուարութիւն չեն ցուցուցած Ճանչնալու թէ
Նոովմայ աթոռը առաջնութիւն մը ունի իրենց
մէջ ՚ի պատիւ յիշատակի սրբոյն Պետրոսի , և
քաղաքին ալ նիւթական համբաւոյն : Եւ այս
բանիս հաստատութիւն է մասնաւորապէս մեր
աղդին հայրապետներէն ու կաթուղիկոսներէն
ոմանց չափաւոր պատուով յիշատակութիւնը
նելը Նոովմայ աթոռոյն և պապերուն վկայ .
մանաւանդ Լիլիկեցւոց ատեններն ու վերջի
դարերուս մէջ : Տայց պատիւ ընելուն և հպաւ
տակութիւնը ընծայելուն մէջ եղած տարրերու .

թիւնը անհուն է : Ահաւասիկ աշխարհական
թագաւորք ու կայսերք ալ իրաբու պատիւ՝ մե-
ծարանք կընեն, միթէ անով իրաբու հպատակ
կըճանցուին : Ո՞ր Հայը կրնայ ըսել խղձմտան-
քովք թէ, Հայոց կաթուղիկոսները հպատակեր
են ատենով Հռովմայ պատերուն, ու յետոյ
կամ անոնք և. կամ անոնց յաջորդները գլուխ
քաշեր ապատամբեր են : Գիտենք թէ եղած են
բարեմիտ և կասկածելի պատմիչներ որ վերջնն
գարերուս կաթուղիկոսներուն առ պապն գրած
թղթերուն, մէջի խոնարհական խօսքերը հպա-
տակութեան տեղառեր են : Բայց այն թղթերը
բնդունոց պատերն անռամ տնմակն էն, իսկ

ընդունող պատերն անգամ այնպէս չեն հասկը-
ցած անոնց խօսքերը, հայլ լիկ խոնարհական
կամ քաղաքավարական ու եղայլութական խօս-
քերու տեղ գլուք են, ամեն թէ ոչ, միթէ մի-

Վարդան աղջա Արշակունյայ, որոյ առատածենունութիւնն և օգնելի տառապետը գերդաստանաց ընդ բոլոր Վրաց տունյայտնի էր և ապացուցեալ՝ ի բազում գեաս միջոցաւ Կովկաս օրսագրոյն Ուուսերէն լեզուի անգամ, ՚ի մէջ խօսակցութեան պատմէ զալորմէլի վիճակ այնոցիկ գեղջկագ : Ա արդան աղայն, որաեւ թէ անհե

Քաղաքան աղջոյս , որպէս թէ յաներկութէ ազգեալ դիւր մեծագործութիւնն և յայսմ ապացուցանել , առաքէ զամն ՚ի սպասաւորաց իւրոց առ գիւղացիս ասել , եթէ կորող իցեն իսկ և իսկ երկու անձինք գտլ առ ինըն և պատմել զարպիսութիւն իրին , յոյժ բարի . ապա թէ ոչ յառաւուսուն մի վերագտունալ նոցա ՚ի կախէ թ , այլ թող տասն անձինք բանցագէ տեկեսցին առ ինըն . զի լուեալ զգատման թիւն անցիցն , ինըն օդնել յանկայ նոցա : Ենթիվ բարի համբաւն ոչ թոյլ ետ նոցա մեալ սպասել ծագման արեու : Ցէս գիշերն ամենայն պայ մանը առաջարկեալք ՚ի Արդան աղջոյէ Արշակունեայ ընդունելի եղէ ՚ի նոցանէ . քանզի կամեր վեհանձն Հայկազն՝ բարերար և մարդասէր հանդիսանալ և ոչ թէ զօդուտ ինչ քաղել ՚ի նոցանէ : Ահա պայմանք , արդարեւ կարճ և արժանի ուշադրութեան :

“|| արդան աղան հատուցել իշխանին կամ պարոնին նոցա զքսան և վեց հազար մանէթն առ ՚ի աղատել վնսաւ ՚ի ճորտութենէ . գիւղացիք վերադառնուցեն զամենայն դայս գումարն ՚ի միջոցի ու թե տմաց առանց տոկոսեաց , և ՚ի փախորէն տոկոսեայն պարտաւորին գիւղացիք դիացադիք , զհամարդիւ զայցի իւրեանց Ծրան Վագեանց ու շիմ պատանին , որ արդէն ՚ի Ներմիսեան գորոցին ուստի , ծախիք իւրեանց թողուլ մեալ յայնից զ պրոցի ցոււարտել ընթացից ուսման առ ՚ի արժանանալ աստիճանի ուրբ քահանայութեան , և այնուհետեւ այս քահանայն ՚ի մատուցանելն զուրբը պատարագ՝ ցման իւր յիշեցոց զանուն Արդան աղօյի և հանգուցեալ ծնողաց նորա :

“|| միւսում աւուր ամենայն պայմանագրութիւնքն յերկացունց կողմանց վաւերացոն ՚ի դատարանի . հասուցաւ իշխանին 26 հազար մանէթն և աղատեցան 655 հոգիք :

“Փոխարքայն Կովկասու մատոյց Արդան աղօյի զենորհակալութիւն իւր հրապարակաւ և Մհհափայլ որբազնասուրբ Կաթուղիկոսն (որ յայնիմաց կենդանի էր) ամենայն ջերմեւանդութեամբ օրհնեաց զհոգեսր օրդին սրբոյ աւաշանին : Կարող է ամենայն ոք մակրեերել թէ իւղական աշուր և Արտօնութեան առաջարարութեան :

էն ՚ի մէկ չեին աճապարեր մարգիկ յուզար-
ելու և իբրեւ իրենց սեպհական վիճուկ՝ այնպէս
առափարելու զշայաստան . կամ թէ գոնէ կա-
ակ կըդրէին Հայոց որ այսուհետեւ իրենց կա-
յուզիկոսին ընտրութիւնը պատվին հրամանու-
և հաջութեամբն ըլլոյ, ինչպէս որ ուրիշ ամե-
այն Հռովմէսականներէ կըպահանջեն : Իսկ արդ
ապերուն կողմանէ այսպիսի պահանջմունք չէ
զած . ըստ լէ թէ յայտնի է որ Հայոց կողմանէ
որ ամեննին ին նշան մը չէ արուած անիկա-
նանձն առնելու . չէ նէ Հռովմայքցիք միշտ
ատրաստ էին և են այն պահանջմունքն ընելու
ինչպէս որ յայտնի եղաւ նաև մեր օրերը՝ եր-
որ այժմու Պիտո Ծ. պապին նու իրակ Վէլլիքիւրի-
որդինալը Պօլիս գնաց :

Արնայ մէկը հարցընել հոս մեղի թէ “Հապտ
աշանց Թթթին համար ինչէ կըսես որ աղգին
է Հարիւրաւոր տարիներէ ՚ի վեր ընդունելի
զած, Պօլիս տպուած Վաթանգեղեղոսի պատմա-
րութեանը ետեէն այն ալ տպուած , և ընդ-
անրապէս իբրեւ սրբոյ Լուսաւորչին և սրբոյն
եղբեսարոսի մէջ գրուած ուստի ու դաշնք
անցուած է . և միթէ այն Դաշանց Թթթին
մացուիր որ մեր Լուսաւորիջ , ուստի և իր
աջորդները , ՚ի սրբոյն Անդրեսատրոսէ ընդու-
ր են բացարձակ և անկախ իշխանութիւն ՚ի
լրաց Հայաստանեալ գ եկեղեցւու :

Այս պատմությունը եղանակով է հաջողակ:

տութենէց յնի աստիճան ջերմեռանդ որտիւ օրէն
նէին զբարեբարն իւրեանց զԱրդան աղայն”:

Իզմիրի Լաբորատորիան լրագրույն՝ ապրիլի 11-23
թույնի մէջ հետեւեալ յօդաւածը կը կարդամք ։
“Առայժմ երկու ծանրակշան խնդիրը կան, որ
թուբերուստների ու շաղրական գրաւած են .
ասոնցմէ մէկը՝ գրամուկան է և միւսը՝ քաղաքական .
այսինքն՝ Դրամանոցի խնդիրը և Դաշնութեան իշխանութեանց խնդիրը : Առաջինը՝ աւանց յետախաղաց քայլ մը ընկելու, ինչպէս որ ոմանք կուզնէն հաստատելու այս բանը, գլուխարութիւններու կը պատահի | անտանի վաճառանոցին մէջ, զինի ժամանակ մը ետ մնալու՝ ի պատճառս ազգային երեսփոխանաց ընարութեալ, որ տեղի ունեցաւ Ենթակայութէ Երկրորդ խնդիրը՝ պաշտօնական քաղաքագէտանձու բոլոր ու շաղրական մէջ, զինի ժամանակ մը ետ մնալու՝ թիւններ պատճառս լու կը սպառնայ : Յիշեալ երկու իշխանութիւնները պիտի շարունակութիւն կատ կառավարուելու, թէ պիտի միաւորուին ու մէկ վիճակ մը սիրի ըլլան : Յայտնի է որ այս խնդրաց վրայ՝ մեծ տէրութեանց կարծիքը տարբեր են : Պարզապէս Մոլոու Ալաբիսայի տեսութեամբ քննելով գործը, միաւորութիւնը ցանկալի բան մըն է, և այս գեպքիս մէջ ևս բազմաթիւ առարկութիւններ կըներկայանան : Քանի ոլլ պիտի զրուի գերազաց իշխանութեալ գլուխը . օտարազգի իշխան մը ձեռք չիտար, ինչպէս նաև երկրացի իշխան մը : Վասնի առջի գէպքին մէջ, արտաքին ողդեցութիւններէ կը վախցուի . և երկրորդին մէջ, բաղմաթիւ նաև խանձորդ գերզաւասանաց պահանջմանքէն, որնք պիտի կարծին թէ իրաւունք ունին այս իշխանութեան գլուխը անցնելու, ինչպէս իրաքանչեան ալ միւնայն իրաւունքը ունին :

“Ի՞նչ երբոր ահագին պատերազմի մը ձեռք զարնուեցաւ, միթէ այս մաօք էր . միթէ թումէն եան ազգայնութեան վրայօք զբաղեւալէին յայն ժամ, թէ օտարաննեան կայսերութեան վրկութեալ վրայօք : Առաջ ոյսորուան օրս խիստ մեծ անուղղութիւն միւնքառած պիտի ըլլայ, եթէ այս կայսերութիւնը առնուին : Վիստարութեան կուսակիցները պատաւարի մը վրայօք կը խօսին միշտ . բայց պատաւարը՝ Տնիկութերի գիծը ամրացնելով կը լլայ : արբիշ կերպիս պոտու

վերջերը, առովմոյ աթսո ցն զիւանտց պիրնեւ-
րէն սմանը, և յանուանէ Խսիդորոս Մէքաթոր
անունով մէկը, եօթանասունի չափ սուտ կոն-
դակներ շնած են յանուն այլեայլ պասից՝ ՚ի
որբայն Կղեմոյ մինչև որբայն Սկզբեասրբոսի անու-
նովը, որ մինչեւ հիմա կան սուտ կոնդակիրք
(գաղլ. fausses décrétales) մակագրով հաւաք-
ուած : Այն կոնդակները շնողներուն մի միայն
դիտուորութիւնն է եղեր՝ պապերուն իշխանու-
թիւնն ու իրաւասութիւնը մեծցընել, ու բո-
լանդակ տիեզերական եկեղեցւցն Քրիստոսի
լոյց տարածել, այնպէս որ ուրիշ ամենայն
պատրիարքներն ու արքեպիսկոպոսներն ալ իրենց
հշտանութիւնը պապերէն առած սեղուելով՝
սենց հնագանգին ու հպատակին ամեն բանի
մէջ : Միջն գարու պէս տիտութե ժամանակ
դիւրին եղաւ այն անարժան խաբեթաներուն
թիւնց անհէթեթ խարդախութիւնը պարտըկել,
և այն կոնդակներուն վիայութիւնը իրքե վուե-
ական խօսքեր ընդունենի ընել իրենցմէ աւելի
ոգէտներուն : Ուստի և իրաւամբ կըսէ Պէրմիէ
բազզիացի աստուածաբանը թէ ՚Իւաւական է
ցոյ միայն գիտնալը թէ ալ հիմա մէկ մարդ մը
կոյց այնչափ տղէտ՝ որ հաւատոյ մասի մը կամ
կիւղեցական բարեկարգութեան խնդրոյ մը հաշ-
ար այն սուտ կոնդակաբրքէն վիայութիւ բերէ՝
որ ութեւրոգ գարուն վերցե որ ձնուած է».

Ըստ այս սուտ կոնդակներէն մէկը
լիրդալէն ետև՝ մեր մէջ գտնուած Դաշնաց
ծուղթը աչքէ անցընէ, անկարելի է որ մէկն
մէկ հասկանաւ թէ ու ու ու ու ու

կեդրոնանալու . բայց քաղաքականութիւնը եր-
բեմն վշտալի հարկաւորութիւններ ունի . և ա-
նոր պարտքն է հասուն մտօք կշռել երկու հա-
կառակ կողմը , և որնոր խոհական և գործադրե-
լի է , այն կազմը անցնիլ : Այն իսկ Ողոմու-
լութիւնի համար , իւր բնական շաւիցէն դուրս
նետել չ' արդեօք , այսպիսի հորիզոնի մը մէջ
գնելով զնու : Ձնո՞ց անդամ մը աչքերնին Յու-
նաստանի վրայ դ արձնեն , և պիտի տեսնեն որ ,
եթէ կասուարեալ նոյնութիւն չկայ երկու կացու-
մեանց մէջ , գետ խփու մեծ նմանութուններ
կոն : Օտա կառավարուելով , յիշեալ երկու
իշխանութիւնները ուրիշ նախատի պիտի չունե-
նան , բայց միայն միշտ հաստատուն պահել
զիազը որ կրմիառ որէ զիրենը կայուրութեանը
հետ , և հետրաւոր եզածին չոփ ընդարձակ կեր-
պիւ աշխատիլ իրենց ներքին բարեկեցութիւնը
ծաղկեցնելու : Բայց ՚ի մի զիճակ և ՚ի մի կա-
ռավարութիւն միտուուելով , կրնան ուրիշ
բաղձանքներ ունենալ , և Ձուլքաստանի հա-
մար նոր պատճառ մը ըլլու ցփոթութեանց :
Եւ միթէ այսպիսի կացութեան մը հասնելու
համար էր , որ Վարուպան իւր արիւնը թափեց
և իւր գանձները ծափիք ըրաւ :

— Դարձեալ յիշեալ լրագրոյն մէջ կըկարդամբ։
Ավենայի լրագրաց մեծագոյն մասը՝ Վաստ
րիոյ և Վարտենիոյ քաղաքական յարարերու-
թեանց խափանուռ լուն վրայօք խօսելով, զրու-
ցած էին թէ Կոդղան իւր կատարեալ գգդո-
հութիւնը յայսած է Վարտենիոյ կառագարու-
թեան ընթացքին համար, Կոդղական լրագրաց
մէջ ամենեաին այնպիսի գրուած մը չեմք տեսներ
որ Ա էնայի լրագրութեանց զրուցածը հաստա-
տէ : Այլ ընդհակառակին Մոդինի-Բոսի լրագիրը
կըհամաձայնի Ուայլ լրագրոյն հետ, այս գը-
տութեան բոլոր յանցանքը Աստրիոյ վրայ ձգե-
լու, որ յիշեալ լրագրաց գրածին նայելով՝ այս
վերջին պարագայից մէջ չափէն աւելի ստատիկ
զիւրագրգռութիւն մը ցուցած էր : Ի վե-
րայ այսր ամենայնի կերեկ թէ Կոդղիոյ մէջ ա-
ւելի վախ կըցուցեն քան թէ ՚ի Փարիզ, ՚ի
վերայ վաֆուկ և վտանգաւոր կցութեանը,
որուն մէջ կըդանուին յիշեալ երկու աւերու-
թիւնները՝ իրենց գեսագուները փոփոխակի ետ
կանցւելուն պատճառաւ :

"Ե՞ր կողմանէ . կրու Բարեիլ լրտգիրը , Համայնքաւլեմք թէ ոյս վախրը չափազանց և անհիմնէ . քանդիլ . Ա հնապի գահիմբը դգու շութեամբ

ԵԼՈՅ բոլորովին շինծու և ամեննե ին անհիմն
կոսդակ մըն է . և այս՝ ոչ եթէ ութերորդ կամ
իններորդ գարսւն մէջ շինուած , հապա երեք
չորս հարիւր տարի ալ ետքը՝ խաչակիր զօրոց
արեմնետքէն արևելք գնացած ատենը , այս
ինքն մեջ՝ Ուռելիենանց ժամանակները՝ որ մեծ
յոյժ ունէին Կըրոսայի տէրութիւններէն հզօր
պաշտպանութիւն մը գտնի լու ընդդդէմ ոյլազ-
դեաց՝ միջնորդութեամբ պատին Հառովմայ :

Վիտեն, մերսնք Եղաթանգեղոսի, Օ ենոբայ,
Բուզ զանդայ, Խորենացւոյն պատմութիւններէն
և ազգային ընդհանուր տւանդութենէն թէ նը
| ուստաւորին մեր Հռոմ գնացեր է Տրդատայ
հետ, և այն առթովդաշն սիրոյ և բարեկամու-
թեան հաստատուեր է անոնց և Կոստանդիանո-
սի ու սրբայն Անդրեսորոսի մէջ։ Այս հաստա-
տուն հիման վրայ, տեսնելով որ արդէն կըդրտ-
նուին ուսւած կանգակներ այլեւայլ հին սպասերու-
անունով մէկուն մէկուին տրուած (զոր թերեւս ս-
մերօնցմէ սմանք վաւերականի տեղ աւ կըդնէին)
Ձիներ յարմարցուցեր են նոյնպիսի մեծաքան-
ուածով՝ բայց ռամկալան շարադրութեամբ ու
այն ատենի տղիտական կարծիքներով լեցուն
կոնդակ մը, որ և ըսուեր է թուղթ Դաշնաց։
Արդ Տրդատայ և Կոստանդիանոսի մէջ եղած
Քաշնադրութեանը խօսք ցունինք, որպէս և ոչ
Անդրեսորոսի և Ուստաւորին մէջ հաստատուած
արեկամութեանը, բայց թէ այն դաշնադրու-
թեան և բարեկամութեան սպայմանները Դաշնաց
թղթոյն մէջի եղածներն ըլլան՝ ամեննեին չենք
կրնար ընդունիլ։ Ինքն խի չ. Ակբայլ վարդա-
պէտն Զամշեան, որ իբրև հառուեկական՝ կրթա-

Հոգ տարաւ սահմանելու իրաց այս նոր վիճակը
որ պարզ ընդհատութիւն մըն է գեսալսնական
յարաքերութեանց և չկրնար յայսնի թշնամու-
թեան մը փոխուելու , բայց միայն եթէ անա-
կնկալ գէպք մը պատահելու ըլլոյ : Ցէպէտե-
երկու կողմէն ալ դժո՞հ և զրդուեալ Են
բայց երկու կողմն ալ ոչ կըցանկայ և ոչ կ-
մնառէ արիւնահեղ պատերազմ՝ մը :

— () սեւ լշեօր թը դիես լին լրագիրը կը ծանուցան թէ Գաղղիոյ տէրութեան խորհրդարանը իւր անդամոց խիստ մեծ ագոյն մասին հաւանութիւ դատապարտեր է Առ լէնի արքեպիսկոպոսը անոր բռնած ապօրինաւոր ընթացքին համար Յիշեալ հոգեսոր հոգին ին գէմգատախօսդութեած գլուխաւոր յանցանաց մէջ նշանակուած են, իւր թեմին եկեղեցականաց ապօրինաւոր կերպիւ պաշտօնե զակելը . սինոգտիկան ստհմանադրութեան մը հրատարակելը առանց հրամանի աշխարհական կառավարութեան , և վերջու պէս Գաղղիոյ և Հառիքի գահին մէջ եղած դաշնադրութե (քոնքօրտա) իրաւանց դրժողութիւն ։

— Ո՞նտոնի լրագրութիւնները , և յատկապէ Արենի-Արքէրաց լրագիրը կը հաստատեն թէ միասը Ախտնէջ Հէրպէրթ մատ օքերս պատերազմի պաշտօնեայ պիտի կարգուի փոխանակէնմաւը լորտին , որ կուզէ հրամարիլ :

Ղինաստանի վրայ՝ յարձակման՝ պատրաստությանները. լինստ գործունեայ և անընդհատ կերպիւ կըշտրունակուին : Կրուավարութիւնը յատուե հրամաններ յուղաբկեց ՚ի Ռոռթխմութ որպէս սղի գործաւորները գիշեր և ցորեկ անդադար տվածատին ջւառով լմբնցնելու համար թըն գանօթակիր նաւուց հարկաւոր հանդերձանքը որոնք Ղինաստան երթալու սահմանեալ են :

Պայսերտական հրովարտակաւ մօտերս ժողովը
մը կազմուեցաւ ՚ի կոստանդնուպօլիս ՚ի մասին
կարգադրութեան խառն ուսմանց օսմանեան
տէրութեանը մէջ։ Խառն ուսմանցը բաշխով կի-
մանանելք ոյն, ուսմաննը, որ կը տրուի մահմէտաց
կան, քրիստոնեայ և ուրիշ կրօնից վեցաբերեալ
հպատակաց։ Այս ժողովը, որտե՛ն նախագահէ է
հաստարտակաց կրթութեան պաշտօնեայ Ասկլ-
փաշան, հետեւ եալ անդամներէ բաղկացէ աւ է

Օօրապետ Տէրովիշ փաշա .

Յօհանիէս-Պէյ Տառեան .

Վիհրան-Պէյ Տիւղեան .

Քիր Ատէ քանի Գառաթէստորի բժիշկ .

Ψῆρ Βασιλεὺοθή, καὶ αἵνετορ Σωφίξον :

— Ուրախ սրտիւ և մեծ մխիթարութեամբ կը
լսեմք թէ կրտանդնուազօլսոյ աղդային գերա-
գոյն ժողովը, ընդհանուր և մասնաւոր խոր-
հուրդներով, նորանոր բարեկարգութիւններ և
աղդօգուտ կանոնադրութիւններ կըհաստատէ .
որոց բոլըրավ սրտիւ կըբարեմասդթեմք յարա-
տեռութիւն և օրինաւոր գործադրութիւնն՝ որ՝
ինչպէս յայտնիե ամենուն՝, ուրիշ կերպիւ չիրնար
ըլլալ բայց միայն եղայրական սիրով և աղդա-
սիրական միաբանութեամբ :

Այս ազգօգուտ կարգադրութիւններէն մէկը՝
Փարբեղված Արևելքան բազմալեզու ազգային գլուխ-
ոցին խնտամակալաց ժողովոյն հաստատուիլն է .
որ ըստ ամենայն մասին ամենահարկաւոր գործ
մըն էր . ուստի անոր կատարում տրուիլը . մեծ
ուրախութիւն պատճառեց բոլոր բարեմիտ աղ-
դայնոց . մանաւանդ խնտամակալաց ժողովոյն ան-
դամոց խոհական ընտրութիւնը տեսնելով : Այս
ժողովը ութ մեծարդոյ և արժանաւոր անձինք-
ներէ բազկացեալ է , որոնք են .

Աստուածական պատմութեան .
Առաքել է Քիչնատի Պ. Տատեան .
Արագետ աղա Արամեան .
Ամեզսու աղա Միսաքեան .
Անհուել աղա Ալբուզեան .
Ա

Վկասիչ աղա Սոմճեան :

Պրեգոր ազա Աղաթիռնեան .
Այս կատար Անհնինեան .

Մարտիրոս աղա Միւհենտել
ինասման ժաման ապա

Խնամակալաց ժողովոյն պաշտ
ինքան կրտեմք , միշեաւ ռազու

լոշակ սպառնոք, յիշեալ գոլլ
բարեկարգութեանը և յառ

Հոգ տանիլ, և անոր Եկամա

Քանի մը կարօտ գերդաստաններէ ալ տղայք
նոյն դպրոցը դնել ձրիաբար :

Փարիզի պէս մայրաքաղաքի մը մէջ բարեկարգ-
ազդային ուսումնաբան մը ունենալը թէ նրչափ
օգտակար է ընդհանուր հայկագուն ժողովրդեան
ապագային և անոր քառ ամենայն մասին յառա-
ջադիմութեանը համար , կը թողումը խոհական
և ծանրակշիռ մոտաց խմաստափրել և հետեւ

բար միաբանութեամբ գործակից և նպաստա-
մատոյց ըլլալյիշեալ դպրոցին զարգացմանը և
յարատեալթեանը, որչափ որ կարելի է :

— Փերընպատիւ տէք կնոօն Հասունեան արքէ
եպիսկոպոսը , որ համեմական Հայոց հոգեոր
պատրիարքն է Հռոմէն կարգեալ . մօտերս ա
զերոտագիր մը մատուցանելով Բարձրագոյն Պը-
րան խնդրած է , որ կայսերական յատուկ հըռ-
վարտակաւ մը իւր հոգեոր իշխանութիւնը հառ-

Թին մէջ ալ ետքէն մտած են ըսելը կարելի չէ
որովհետեւ բովանդակ հիւսուածքը այս ոճովէ.
երրորդ՝ եթէ այդ խօսքերը անհիմն և բոլոր
Դաշնց թուղթը շննծու չըլլային, սուրբ լու
սաւորչին որդիքն ու թռուունքը իրմէ ետքը ին-
չու համար կեսարիա պիտի երթային պատրիար-
քական ձեռնադրութիւն առնելու համար . և
չըրորդ, սուրբ լուսաւորիչն մեր եթէ ամեն-
այն միջնաշխարհին, այսինքն բովանդակ չայ-
տատանի, Որաստանի, Փոքրւն Սփոյ, Ոիջագե-
տաց և Ասորւց հրամանահան էր՝ իբրև գլխա-
փոխան պապին, ինչու համար այն երանելին ոչ
երբէք մոտաբերեց իր իշխանութիւնը բանեցը-
նել այն երկիրներուն եկեղեցեացը վրայ : Թող
Դաշնց թղթոյն մէջի խառնավնդոր ժամանակա-
դրութիւնը, տգիտական և անհիմն պատմութի-
ւները, գաղղիարէնէ առնուած բարբարոս բա-
ռերը, և այլն և այլն, որ մէյմէկ անժխտելի ա-
պացոյներ են շննծու բան ըլլալուն :

բաւականին հասկըցուեցաւ թէ պապեղուն ու
րիշ ամենայն Եկեղեցեաց և տառիքարբաց փայ
տիրապետելու ջանիք անիրաւ և անտեղի բան
է, և թէ անոնց չնազանդող կամ չհպատակող
մարդկանց հերձուածող և հերեւտիկոս կամ չա-
րափառ ըսողը՝ իրաւցընէ ինքն կրնայ ըսուիւ
հերձուածող և մոլորեալ յուղափառ վարդա-
պետութենէ Եկեղեցւոյն Քրիստոսի :

